

Aziza Tursunmuradova,
Uzbekistan state world
languages university,
independent researcher

Aziza Tursunmuradova,
O'zbekiston davlat jahon
tillari universiteti, mustaqil
izlanuvchi

Азиза Турсунмурадова,
Узбекский
государственный
университет мировых
языков, независимый
исследователь

FRAZEOLIGIK BIRLIKLARNING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI VA TASNIFI

ANNOTATSIYA: Ushbu maqolada frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlari ingliz va o'zbek tillaridagi frazeologik birliklarning bir nechtasini taqqoslash orqali yoritib beriladi va ularning o'xshash hamda farqli jihatlari namoyon qilinadi.

KALIT SO'ZLAR: frazeologiya, folklore, Bibliya, grek, mifologiya, leksika

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ОСОБЕННОСТИ И КЛАССИФИКАЦИЯ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ

АННОТАЦИЯ: В данной статье путем сравнения нескольких фразеологизмов английского и узбекского языков выделены лингвокультурные особенности фразеологизмов, показаны их сходства и различия.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА фразеология, фольклор, Библия, греческий язык, мифология, лексика.

LINGUISTIC FEATURES AND CLASSIFICATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS

ABSTRACT: In this article, the linguistic and cultural characteristics of phraseological units are highlighted by comparing several phraseological units in the English and Uzbek languages, and their similarities and differences are shown.

KEY WORDS: phraseology, folklore, Bible, Greek, mythology, lexicon

Frazeologik birliklar ikki va undan ortiq soʻzlarning birikmasi boʻlib, ularning maʼnosi alohida olingandagi maʼnosidan farq qiladi. Ular til va nutqda maʼlum bir til egalari guruhi yoki jamiyatining oʻziga xos madaniy va lingvistik xususiyatlarini ochib bera oladi. Frazeologik birliklarning lingvistik xususiyatlari orqali til egalarning anʼanalari, qarashlari va qadriyatlarini kabi madaniy xususiyatlarini namoyon qila oladi. Frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlarini oʻrganish ular qanday qilib madaniy kontekstga joylanishi va jamiyatning madaniy xususiyatlarini namoyon qilish xususiyatini ham sinchiklab oʻrganishni talab qiladi. Zero, ushbu birliklarning lingvomadaniy xususiyatlarini oʻrganish ularning tarixiy, geografik, ijtimoiy, diniy, folklor va mifologik ildizlarini, shuningdek madaniy anʼanalar va marosimlarga aloqadorlik belgilarini tadqiq qilishni ham oʻz ichiga oladi. Ularning madaniy xususiyatlarini aniqlash tinglovchi yoki adabiyot oʻquvchisiga madaniy kontekstni oson aniqlash va til birliklaridan aniq foydalanish imkonini yaratib beradi.

Asosiy qism.

A.A.Yoʻldoshevning fikricha, leksik va frazeologik birliklar oʻrtasidagi farq yaqqol koʻzga tashlanishi strukturaviy jihatdan emas, qolaversa sematikfunktional, yaʼni uslubiy jihatdan aniqroq namoyon boʻladi. Yoʻldoshev frazeologik birikmalarda maʼno koʻchma, yaʼni majoziyholatda ifoda etiladi deb hisoblaydi. Bu kabi tushuncha va qarashlar ingliz tilida namoyon boʻladi. Oʻzbek tilida ham, ingliz tilida ham frazeologik birliklar xalq tomonidan yaratilgani va ularning muallifi nomaʼlum boʻlishi, kelib chiqishini

aniqlash oson emasligi maʼlum hisoblanadi. Masalan, Kuninning aytishicha “ingliz tilida koʻpgina frazeologizmlari xalq tomonidan yaratilgan va ularning muallifi nomaʼlum”. Quyidagi misollar va namunalar orqali ingliz va oʻzbek tillaridagi frazeologik birliklarning tahlilini koʻrishimiz va ikki madaniy muhitning frazeologik birliklar orqali namoyon boʻlishini koʻrishimiz mumkin.

7 raqami har ikkala til egalari tomonidan frazeologik birliklar koʻrinishida qoʻllaniladi. Misol uchun, 7 oʻlchab bir kes, ertak va afsonalardagi 7 kun yoki 7 yil, 7 sayyora kabilarni oʻzbek tilida uchramiz va shuningdek, ingliz tilida “the God created the world in 6 days, and rested on the seventh day”- Xudo dunyoni 6 kunda yaratgan av 7 – kunda dam olgan (Bibliya). Ushbu misollar orqali birgina 7 raqami qatnashgan frazeologik birliklar orqali ikki til madaniyatining xususiyatlarini muhokama qilamiz.

Bibliyada 7 raqami 700 dan ortiqroq marotaba takrorlangan va shuning uchun ham bir nechta ingliz tilshunoslari 7 raqamini ilohiylik aralashgan mukammallik ramzi deb hisoblashadi [1]. Misol uchun quyidagi ingliz tilida uchraydigan maqol orqali buni isbotlash mumkin:

A fool may ask more questions in an hour than a wise man can answer in seven years – ahmoq bir soat ichida bir nechta savollar berishi mumkin lekin dono bir savolga 7 yilda javob beradi.

Ushbu maqoldagi maʼno tahlili orqali shuni aniqlash mumkinki, dono inson 7 yilda mukammal oʻylan, aniq javob beradi, yaʼni 7 raqami aynan taklif

qilinganidek mukammallik va aniqlik ramzini ifoda etmoqda. Aynan shunga o'xshash holat va ma'no ham o'zbek tilida uchraydi aynan maqollari orasida: "7 o'lchab bir kes". Ushbu maqola orqali aynan shunday mukammallik bir tarafdin namoyon bo'lsa, bir tarafdin o'zbek madaniyatiga oid shoshqoloqlik qilmaslik va o'ylab ish qilishni ham nazarda tutadi. Aynan shoshmaslik va sokinlik o'zbek tili muhitidagi diniy qarashlar va tushunchalarning aksi vazifasini bajaradi. Bundan ko'rinib turibdiki, o'xshash strukturaga qaramasdan, kelib chiqishi turlicha bo'lgan frazeologik birliklar turli madaniy va diniy tushinchalarni namoyon qilishadi.

Shuningdek, bunday tahlillar 2 raqami bilan ham amalga oshirilishi mumkin. Bunda ikki raqami o'zbek tilida turli xil taraflarni va har xillikni ifoda etsa, ingliz tilida esa birlik, yakdillikni ifoda etadi. Buni quyidagi frazeologik birliklar tahlili orqali ko'rishimiz mumkin. "two peas in a pod" ushbu ibora bitta qobiqdagi ikkita loviya ma'nosini anglatadi, ya'ni o'xshashlik ma'nosida keladi. Lekin o'zbek tilida ushbu raqam ba'zi hollarda o'xshashlikni ifodalasa, bazi hollarda xilma – xillikni ifoda etadi. Misol uchun, yuqoridagi ikki raqami ishtirok etgan ingliz idiomasi ekuivalent sifatida o'zbek tilida quyidagicha ibora ishlatiladi: "bir olmaning ikkita bo'lagi" yoki "ikki tomchi suvdek". Shuningdek, "ikki qayiqni ushlagan cho'kadi" kabi frazeologik birliklarda esa har xillik, turli yo'nalishlarni ifoda etadi. Frazeologik birliklar bugungi kundagi globallashtiruv natijasida ham turli madaniyatlarning o'ziga xos xususiyatlari boshqalariga ham ta'sir o'tkazmay

qolmaydi. Ushbu jarayon esa o'tgan asrlarda ham adabiyotlar ta'sirida ham yuz bergan.

Quyidagi keyingi misollarda esa kundalik hayotda qo'llaniladigan birliklarning ingliz va o'zbek tillaridagi farqlari va o'xshash taraflarini namoyon qilamiz:

Ingliz tilida "kill two birds with one stone" – "bir o'q bilan ikki qushni urmoq" maqola mavjud bo'lib, o'zbek tilidagi "bir o'q bilan ikki quyanni urmoq" maqoli bilan ekuivalent bo'la oladi. Ammo maqollardagi o'xshash taraflar bir o'q bilan ikki o'ljani ovlashni nazarda tutsa ham, o'lja va o'q, tosh turlicha obrazlarda berilyapti. "Quyoni" va "qushlar" obrazlari, bundan ko'rinib turibdiki, ushbu obrazlarning tanlanishi har bir jamiyatdagi kundalik hayotda aynan ov jarayonida qaysi hayvonning ov o'ljasiga aylantirilishi kabi o'ziga xos geografik va tabiiy xususiyatlarini hisobga olishni talab qiladi. O'q va tosh esa tarixiy xususiyat jihatidan va vaqt oralig'i xususidan bir biridan farq qiladi. Aynan buning isboti sifatida ushbu fraza 1600 – yillarga borib taqalishi va grek mifologiyasiga oid ekanligini aytish mumkin. Bundan ko'rinib turibdiki, madaniy jihatdan ingliz tiliga o'zlashgan ushbu frazeologik birlik aslida mifologiyada ishlatilgan va ma'nosi energiya kam sarflab maqsadga erishishni ifoda etgan [4]. shuning uchun ham o'zbek tilidagi iborada o'q so'zi, ammo ingliz tilidagi ekuivalentda esa tosh so'zi ishlatilmoqda.

Xulosa

Yuqorida o'rganilgan misollardan shuni xulosa qilish mumkinki, frazeologik birliklar turli madaniyatga aloqadorligi

bilan bir - biridan farq qilishi yoki shuningdek, o'xshash xususiyatlarga ham ega bo'lishlarini aytish mumkin. Bu shuni anglatadiki, frazeologik birliklar kelib chiqishi va qaysi jamiyatga tegishli bo'lishiga ko'ra o'ziga xos xususiyatlarni namoyon qiladi va nutq kontekstida yuzaga chiqadi. Frazeologik birliklarning linguamadaniy xususiyatlarini tadqiq qilish turli madaniyat orasidagi muloqot jarayonini, shuningdek badiiy adabiyotlar orasida yaxshi tushinilishi va aniq ifodani anglashni yengillashtiradi. Shu xususidan ham, frazeologik birliklarning boy xususiyatlarini o'rganish va ularni kognitiv jihatlarini ham ochish bu keying tadqiqot jarayonlarining asosi bo'ladi.

References:

1. Микешина Л.А. Интерпретация как фундаментальная операция познания // Эпистемология Философия науки, Т XVII, № 3 2008
2. Болдырев Н.Н. Антропоцентрическая сущность языка в его функциях, единицах и категориях // Вопросы когнитивной лингвистики. 2015а. № 1. С. 5-12
3. Шарандин А.А. Лексическая грамматика как объект когнитивной лингвистики // 2013 УДК 81'366;81'373 с. 2-10
4. Дэвидсон, Дональд (2001 (1987)). «Познание собственного разума» перепечатано в изданиях «Субъективное, интерсубъективное, объективное» (стр. 15–38).

Нью-Йорк и Кларендон: издательство Оксфордского университета. Первоначально опубликовано в Proceedings and Addresses of the American Philosophical Association, 60 (1987), 441–58. 'Википедия site:wiki5.ru

5. Mukhitdinova, K. A. (2022, August). TECHNICAL AND ECONOMIC CONDITION OF OIL DRILLING FROM THE FIELD OF" MUBARAK OGP" ENTERPRISE. In Multidiscipline Proceedings of Digital Fashion Conference (Vol. 2, No. 4).